

Større anmeldelser

Festskrift til Ladewig

Af Ole Bay

Carsten Due-Nielsen, Knud J.V. Jespersen, Leon Jespersen og Anders Monrad Møller (red.): *Struktur og Funktion. Festskrift til Erling Ladewig Petersen*. (Odense Universitetsforlag, 1994). 338 s.

Festskriftet til Erling Ladewig Petersen hylder en forsker, hvis arbejde har været koncentreret i perioden fra 1500-1700 omkring kerneord som 'magtstat' og 'adelskrise'. Medens den interesse i tidlig arabisk historie, der først og fremmest viste sig i disputatsen fra 1959, må siges at være ebbet ud, er der senere væsentlig interesse for fagets teoretiske og historiografiske problemer.

Som Carsten Due-Nielsen fremhæver i sin artikel om *Historisk Tidsskrift* på Ladewig tids, var det også de teoretiske og historiografiske emner og det brede udblik, der blev prioriteret i Ladewigs redaktørperiode.

Hovedpointen i Knud J.V. Jespersens afsluttende bidrag er at påpege den forskydning i historiefagets interesse fra analysen til syntesen, der er sket fra ca. 1970 og frem til i dag. Her fremhæver han, hvor væsentligt synteseelementet har været i Ladewig Petersens produktion.

Eva Österberg reflekterer over den svenske historieskrivning om stat, magt og bønder. Hun fremhæver den kontinuerede udvikling af historieforskningen og udviklingen af forskningsmiljøer og -netværk, der nu i højere grad end enkeltforskere præger forskningsudviklin-

gen. Den svenske udvikling er gået fra en interesse for skattestaten til magtstaten eller militærstaten. En udvikling, der svarer til den danske, og hvor særligt det nordiske samarbejde omkring magtstatsprojektet i 1980'erne har haft en gensidigt inspirerende virkning. Når bønderne fremhæves, er det fordi man i Sverige lægger en stigende vægt på interaktionen mellem stat og bønder, hvor interessen i højere grad bliver for statsmagtens begrænsninger bag den pompøse facade.

Sammenhængen mellem skatter og voldsmagt har vel først og fremmest Niels Steensgaard arbejdet med. I sin artikel her fremhæver han, at vold og handel i den europæiske ekspansion ikke var gensidigt udelukkende indtjeningsmuligheder, men at væksten i handelen forudsatte den systematiske voldsanvendelse. Det er unægtelig interessant, at hvor Niels Steensgaard i sin artikel lægger vægt på, hvorledes statens respekt for ejendomsretten og kontraktopfyldelse er afgørende for den europæiske økonomiske udvikling, så konkluderer Inga Floto i sin artikel om kontinuiteten i den japanske statsopfattelse omkring begreber som harmoni, patriarkalisme og loyalitet, at det er de begreber, der nu er overført til det japanske forretningsliv.

Sven A. Nilsson beskriver den politiske mobilisering i Sverige i 1600-tallet. Vasaerne havde fra Gustav Vasa i den indenrigspolitisk ikke altid stabile situation støttet sig på rådet og stænderne.

Men Trediveårskrigenes voldsomme belastning betød, at de samme organer også udtrykte utilfredshed og protest. Reelt bliver de ufri stænders kritik af krigsbyrderne imidlertid en kritik af adelen og ikke af kongemagten. Selv om adelen fik nye tjenestemuligheder i krigene, bar den også økonomisk sin rigelige del af de økonomiske byrder.

For Norge fremhæver Øystein Rian, hvor svag statsmagten egentlig var, og hvor lidt militariseret samfundet var. Selv om det militære system voksede voldsomt særligt efter Enevældens indførelse, er det norske mønster mere præget af konfliktløsninger end af magtpåbud. Når Rian imidlertid fremhæver, hvor væsentligt det var for Frederik III at beholde Trondheim len, så er hans argument kronens indtægter fra krongodset, der var vigtigere end indtægterne fra det adelsdominerede Skåne.

Modsætningen mellem kongemagt og adel viser Steffen Heiberg i forskellen i deres »conspicuous consumption«: I deres herregårdsbygninger, der stadig skulle være borglignende, og i deres portrætter, der viste den adelige skabelonagtigt opstillet med hånden på sværdet og slægtsvåbnet i venstre hjørne, udtrykte adelen konservative værdier i klar modsætning til kongemagtens nyskabende og naturligvis særlig for Christian IV's vedkommende omfattende prestigeinvesteringer. Det havde måske været interessant at se, om den danske adel afveg fra dens udenlandske standsfæller.

I en diskussion af forholdet mellem teokrati og kontraktlære viser Leon Jespersen, hvorledes man ikke skal se en simpel udvikling frem mod den teokratiske enevælde, men hvorledes forskellige forfatningsopfattelser gik sammen i en enhed også under Adelsvælden, hvor man måske også snarere skulle se modsætninger mellem rigsrådet og udenrådsadelen.

På et mere håndfast politisk plan følger Jens E. Olesen indgående unionsforhandlingerne mellem de tre rigers rigsråd og kong Hans i 1481-1483, hvor han understreger, at det danske rigsråd og kong Hans havde en fælles interesse i genoprettelsen af unionen, men at det danske rigsråd som de andre rigsråd havde en interesse i at begrænse kongens magt.

Michael Venge viser også modstående interesser i forhandlingerne i Roskilde om Københavns og Malmøs overgivelse efter Christian II's flugt. Venge mener – om end uden egentlige kildebeleg – at kongens søn, den senere Christian III, af rigsrådet bevidst blev holdt borte fra forhandlingerne, og Frederik I deltog heller ikke. Måske var forståelsen i virkeligheden større mellem den forhandlingsvillige statholder i København Henrik Gøye og hans modparter i forhandlingen, end den var mellem Henrik Gøye og de mere radikale landsknægte og borgere i København og Malmø.

Fra Pavestaten viser Helge Gamrath med Farnese-slægten et eksempel på en social mobilitet, der klart udtrykte sin ankomst som fyrstefamilie i et meget omfattende byggeprogram.

Også Tore Nyberg behandler en familie i pavestaten i en kortere periode, nemlig Borgia-familien. Han skitserer en undersøgelse, hvor han særligt i forholdet til Nordeuropa vil se på en mulig modsætning mellem den traditionelle pavelige politik og Borgia-paven Alexander VI's aggressive, familiebaserede politik.

Troels Dahlerup behandler nepotismen i Danmark eksemplificeret ved Ribe Stift i perioden umiddelbart før Reformationen. I forlængelse af arbejderne om lavedelens krise skildres her konflikten mellem de lokale slægter Juell, Munk og Lange om bispestolens embeder.

Antoni Mączaks artikel om politisk korrupsion i Lithauen viser indirekte væsentlige forskelle mellem adelsveldens Danmark og det Polen, der jo i samtidenes øjne var det andet land, hvor adelen havde for meget magt. Ligesom i Danmark var adelen officielt et samfund af ligeberettigede, men i Polen-Lithauen kom en stor fattigadel til at spille en væsentlig rolle i de politiske processer, fordi den åbent var til fals i de politiske forsamlinger. Der var en tydelig forskel i forholdet mellem fattigadelen og magnaterne i Polen-Lithauen over for et Danmark, der som Mączak har fremhævet andetsteds, under Adelsvælden tilsyneladende ikke kendte egentlige patron-klientrelationer.

Ud over de artikler, der direkte beskæftiger sig med Ladewigs »egne« problemstillinger i perioden 1500-1700, indeholder festskriftet en lang række andre artikler om vidt forskellige problemer og emner.

Ole Feldbæk konstaterer, at Arent Berntsens *Danmarckis oc Norgis fructbar herlighed* må være skrevet længe før udgivelsen i 1650-1656, sandsynligvis kort efter 1630. Anders Monrad Møller konstaterer, at hollænderne omkring 1700 spillede en forsvindende rolle i dansk indenrigshandel. Hans Chr. Johansen vurderer materialet fra de ekstraordinære skatter i det 18. århundrede som kilde til social- og økonomisk historie. Og Thomas Riis når på otte sider ikke blot at diskutere »Hvorfor blev København Danmarks hovedstad«, men også hovedstadsområdets aktuelle økonomiske problemer.

De odenseanske kollegers interessefelter i det 20. århundrede mærkes naturligvis:

Aage Trommer offentliggør et referat fra Hitlers møde med sine øverste militære chefer. Han argumenterer overbevisende for, at referatet er klart det bedste, og måske lidt mere dristigt ud fra

den manglende omtale af *Lebensraum* i Øst, at det »må glide ud som bestanddel af Hitlers langtidsplaner«. Der er vel stadig næppe tvivl om, at Hitlers overvejelser altid indeholdt en mere eller mindre klar option i det østlige Europa.

Bent Jensen har fundet de russiske referater af Døssings forhandlinger som de Frie Danskes repræsentant i Moskva, hvor modsætningerne mellem Døssings referater og de sovjetiske rejser det væsentlige spørgsmål om Døssings selvstændige rolle i skabelsen af dansk og sovjetisk politisk. Døssing har i det mindste givet Sovjetunionen et billede af modstandsbevægelsen som mere radikal og politisk stærkere, end den efter befrielsen viste sig at være – samtidigt med at han ved sine signaler fra Moskva måske var med til at skabe en stærkere rolle for Frihedsrådet i befrielsesregeringen.

Kay Lundgreen-Nielsen beskriver det polske kommunistpartis styre som et styre, der gennem hele perioden savnede politisk legitimitet. Kildemæssigt var det langt mere tilgængeligt – også længe før sammenbruddet – på grund af de interne konflikter, og kulturelt og politisk havde det reelt ingen enemagt.

I en helt anden ende af historien undersøger Esben Albrechtsen, hvad »vandt sig al Danmark« betød på Jellingestenen. Han konkluderer, at det må betyde en generobring af grænseområdet mod Tyskland og ikke en østlig erobring.

Festskrifter som publikationsform er blevet diskuteret på det sidste. Indholdet omtales ofte som skuffemanuskripter. Men når manuskripterne indeholder interessante resultater, er festskriftet måske en god lejlighed til at få mindre undersøgelser op af skuffen og frem i videnskabens lys.

Festskrifter anklages endvidere for at være meget spredte i indhold, men emnekoncentrationen er tydeligt vok-

set gennem årene, både som resultat af den voksende mængde af historikere og af en måske klarere redaktionel holdning.

Om den formelle form som hyldest til

en forsker er nødvendig, kan diskuteres. Men det er næppe i sig selv urimeligt at lade de spredte blomster samle til buketter ved væsentlige knudepunkter i de faglige netværker.

Norden og Europa 800-1200

Af Anders Bøgh

Else Roesdahl (red.): *Viking og Hvidekrist. Norden og Europa 800-1200*. (Nordisk Ministerråd i samarbejde med Europarådet, 1992). 432 s.

Niels Lund (red.): *Norden og Europa i vikingetid og tidlig middelalder*. (Museum Tusulanums Forlag, 1993). 232 s., 230 kr.

At gense kataloget fra den store vikingetids- og middelalderudstilling i 1992-93 giver kun anledning til de bedste minder. De 617 udsøgte museumsnumre udlånt af 85 forskellige institutioner i 15 lande bibragte i hvert fald mig mit voksenlivs største museumsoplevelse. Det store og overordentlig flot udstyrede katalog lever til fulde op til standarden. Der er beskrivelser og (næsten) billeder af alle de 617 numre, men dertil kommer, at halvdelen af bogen består af 41 artikler om vist alle tænkelige historiske, kulturhistoriske, arkæologiske, kunsthistoriske, litteraturhistoriske osv. aspekter af emnet. De er skrevet af omtrent lige så mange forfattere fra mange forskellige lande, som vist overalt må siges at udgøre den højeste sagkundskab på de respektive områder. Det er således svært at finde noget at brokke sig over i denne pragtfulde publikation. Dog, jeg har svært ved at forstå, at man har placeret en artikel om de

islandske sagaer først af alt og endda før indledningen, ligesom jeg har svært ved at »købe« den opfattelse, at runesten skulle have tjent som en slags dødsannoncer i forbindelse med vigtige personers dødsfald (s. 164). Det forekommer at have været nok så hensigtsmæssigt at lyse sligt og deraf følgende dispositioner over vedkommendes ejendom mv. på tingene. Den eneste (lille) faktuelle fejl, det er lykkedes mig at finde, skal jeg spare læseren for.

I forbindelse med udstillingen fik man ved Københavns Universitet den idé, at man ville afholde en offentlig forelæsningsrække til uddybning af emner og temaer af relevans for sagen. Disse forelæsninger fik man gennemført, og endda ud på tryk allerede samme år, som de var blevet holdt. I mangt og meget overlapper disse 12 forelæsninger naturligvis artiklerne i kataloget, men i betragtning af, at der er tale om for det meste andre personer end de, der har skrevet dér, at artiklerne er væsentlig længere, samt at nogle af forfatterne faktisk har noget originalt på sinde, er det nu alligevel umagen værd at læse i bogen. Enkelte af artiklerne virker dog lidt for løse og essayistiske eller kommer ikke ordentlig rundt om det emne, titlen lover dækket. Fx skriver Gillian Fellows-Jensen en artikel om »Vikinger